

529

-34
Г-85

Радикал

529

Видавництво
„СІЯЧ“

БЕЗ ХЛІБА.

Оповідання.

Написав

Борис Грінченко.

№ 8.

Четверте
видання.

М. Черкаси
1917 р.

Видавничим Т—вом „СЛЯЧ“
в м. Черкасах

Видруковані такі книжки:

1. П. Гулак-Артемівський. Твори.	Ціна 50 коп.
2. Є. Гребінка. Приказки.	30 коп.
3. Думи кобзарські.	75 коп.
4. Г. Коваленка. Людина і Громада.	85 коп.
5. Б. Грінченка. Іван Вигівський.	1 р. 80 коп.
6. Його ж. Без хліба.	40 коп.
7. Його ж. Павло хлібороб.	40 коп.

Незабаром вийдуть з друку:

1. Г. Коваленка. Жарти життя.
2. А. Кащенко. За що?
3. Б. Грінченка. Хата.
4. Його ж. Ератства і Просвітня справа.
5. І. Нечуй-Левіцького. Старосв. батюшки та ма-
тушки.
6. . . . Микола Джеря.

Готуються до друку:

1. Г. Коваленка. Про Будду.
2. Його ж. Про Арабів і Магомета.
3. Його ж. Початковий курс Української Історії
для початкових шкіл.

529

Видавництво
„СІЯЧ“.

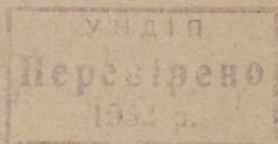
-3у
Г-85

БЕЗ ХЛІБА.

Оповідання.

Написав

Борис Арінченко.

Четверте
видання.

№ 8.

УНДІП
ПЕРЕВІРЕНО
1962 р.

м. Черкаси
Друкарня, аренд. В-вом „Сіач“
1917 р.

Без хліба.

I.

Край села стояла хата поганенька, а в їй жив селянин із жінкою та з дитиною — хлопчик був невеличкий, недавно народився. Вже третій рік був, як вони побралися,—з чужого села він її взяв,— а все ніяк не могли збитися на хазяйство. У їх тільки й було худоби, що теличка,— купили її торішню весну,—та й та недавно здохла. А хоч би й не здохла, то все ж годувати нічим було б. Як усе недороди, то й самим їсти нічого—не то що теличці. Поплакала Горпина за теличкою, так хиба з того поможеться?

На весну зовсім у селянина не стало хліба. Тижнів зо три позичками жили, а тепер уже хто його знає, як і жити—ніхто й позичати не став, усякий каже:

— Що я тобі позичатиму? У мене в самого, може, діти голодні сидять, а тобі давай, давай, а назад і не сподівайся. Ти вже он у всього села напозичавсь. Тут сам за мішок хліба, може, хто—й—зна що віддав би!

Раяла жінка Петрові до пана піти, нанятися. Пішов на сусідній хутір—не взяли: і так багато, кажуть, наймитів. До другого пана пішов, так той глянув, що в Петра одежа—лата на латі, подумав, що гольтіпака, пройдисвіт якийсь,—не схотів і говорити.

— Геть!—каже,—багато вас тут ходять таких!..

Зовсім не знав Петро, що й робити. У кого коняка була, так хоч возити панські дрова з лісу наймалися, а йому й того не можна.

Одного ранку встала Горпина вдосвіта. Дитина ще спала. Молодиця почала тихесенько біля печі поратися, а Петра послала дров урубати. Порається а сама думає:

—Як би цей тиждень так—сяк перебутися, а там, може, поміг би Господь, то поїхала б до батька в Сироватку,—може б вони хоч з мішочок дали. Лихо без коня: то сіла б, поїхала та й годі: а тепер, поки то випрохаш у кума того коня!..

Відчинилися двері. Петро вніс дрова, додолу кидає.

— Та не грюкай бо так,—дитину збудиш!—
каже Горпина.

Ростопила молодиця в печі, постановила
горщики. Тоді підійшла до діжки з борош-
ном, глянула:

— Петре, а Петре!

— Га?

— А що ми оце робитимем?

— Як?

— Борошна тільки на раз, та й то хліби-
ни на дві.

Помовчав Петро, далі каже:

— Що ж його зробиш? я вже й сам не знаю..

— Хиба ще піти попрохати?..

— Та до кого ж іти, коли у всіх напози-
чались так, що ніхто вже не дає?

Горпина й сама це добре знала. Замовкли
обоє. Прокинулась дитина в колисці, молодиця
взяла її на руки, почала годувати. Воно вхо-
пилось голодне, та й кинуло: молока нема. Тільки
ще дужче заплакало. Каже Горпина:

— Хоч би вже сами, та оцієї дитини не
було, а то тільки дивишся, як воно мучиться:
сама голодна й воно голодне що-дня, бо
молока нема.

Петрові самому дитячий плач мов ножем
серце кравав. Так хиба жалем поможеш?

— Знаєш що, Петре? Піди попрохай старосту — може він з ґамазеїв дасть?...

Мовчить Петро, а дитина все плаче, усе мов ножем серце крає. Устав Петро каже:

— А піду! Не здихати ж із голоду!

Узяв шапку, ще постояв, подумав, а далі й пішов мовчки. Він знав, що староста не може сам дати, а все ж пішов, щоб хоч не чути, як дитина плакатиме.

— А може й дасть?— думає,— хто його знає?... Треба попрохати добре. Шкода, що на чвертку ратушним нема.

Прийшов Петро в ратушу, увійшов, перехрестився: «Здорові з середою!»—сказав і став біля порогу. Староста в кутку за столом сидів, а писарь з шахи папери виймав, по столу розкладаючи. Більше нікого в ратуші нема тільки Петро та їх двоє. І збірається все Петро сказати, та ніяк не зможе: думає: «А як скаже—ні, не дам?» І як подума про це, подума, що тоді в його дома і жінка й дитина голодні сидітимуть, так і дух йому перехопить, і не вимовить він нічого, тільки стоїть біля порога та шапку драну в руках мне. Бачивши староста, що йому чогось треба, а нічого не каже він,—став сам питатися:

— А чого тобі, Петре?

Підійшов Петро ближче, вклонився.

— До вашої милости,— каже.

— Ну?

— Не положіть гніва, прийшов оце до вас... От уже третій день мало що й ївши сидимо... Сьогодні й крихти в роті не було і борошна нема...

— Ну, то що?

— Не положіть гніва... Я вже всюди прохав, так хто ж його позичить, як у самого, може, нема?.. Так я оце... чи не дозволили б з гамазеїв хоч мішочок дати?..

Глянув на його староста та й засміявся.

— Ге, хлопче! цього ми не можемо своєю волею зробити, на це дозвіл од начальства треба.

— Од управи земської, розумієш?— каже писарь.

— Та воно так,— каже Петро.— Та чи не можна б як небудь там, хоч трошки?..

— Та й чудний же ти який, чоловіче! Ти ж чуєш, що ні, ніяк не можна.

Постояв Петро, помовчав. та й каже:

— Та може воно так, і без управи?.. Хоч не багато...

— Та тобі ж кажуть, чи ні? Позакладало тобі?— визвірився писарь.

А Петро все стоїть, не йде. Він і сам не розумів, чого ще він ждав. Тільки як же

його йти без нічого? Дома ж і картоплю вже затого поїдять!.. Хиба ще раз спитатися?..

— Та я віддав би скоро, ось тільки б заробив, так і віддав би ..

Писарь зовсім розсердився:

— Та кажуть же тобі, що ні! Що тобі, сто разів казати? Хоч ти йому коляку на голові теши, а він усе—дай! та й дай. Ну, люде!..

Пішов Петро з ратуші.

II.

Забавила Горпина дитину, положила,— сама з останнього борошна спекла дві перепічки, борщу та картоплі зварила. Порається, а сама думає:

— Сьогодні так—сяк перебудемося, та й завтра.. Як дадуть Петрові, то може й до батька не треба буде їхати. Ні, хоч і дадуть, а все ж на сівбу немає,—їхати не минеться.

Повиймала молодиця перепічки, хату вимела та й сіла прясти. У самої прядива не було сього року—сіяти не було де, так чуже брала від повісма. Усе за тиждень яких дві сороківки заробить, а то й копу.

— Копу заробиш за тиждень, а на карбованця ззіси,—думає Горпина, нитку викручуючи.

Коли чує, рипнули сінешні двері.

— Мабуть Петро,—думає молодиця:—Чи несе ж хоч що небудь?...

Справді Петро. Увійшов мовчки, сів на лаві нічого й не каже. Позирнула Горпина на його і відразу вгадала, що дурно він ходив.

—Петре,—каже—нічого не дали?

—Кажуть, що без панів земських не можна...—понура відказав Петро.

Мовчать обое. Петро, похнюпивши голову, сидить сумний-сумний. А Горпина схилилась на прядку і не пряде вже. Глянув на неї Петро,—така вона змучена, зовсім змарніла. Жалко йому стало її. Підійшов до неї, обняв, та й каже:

—Годі, голубко моя, годі! не журись.

Підняла очі Горпина, а в очах сльози.

— Ми то, перетерпимо,—каже,—а дитина як? Яково їй терпіти?

Та й заплакала Горпина тихо... згодом озвалась знову:

—Та вже ж така, мабуть наша доля. Як Бог pomoже, то й перетерпимо.

То розважати жінку хотів Петро, а тепер чує, як у самого на серці все важче та важче стає. А як сказала вона, що терпіти треба, то й не вдержався:

—Та доки ж його терпіти?—аж скрикнув.—

Уже ж і так, здається, дня не минає, щоб не терпіли!

— Та вже ж, мабуть, так Бог дав!— знову каже Горпина.

Петро насупився.

— Та хіба ж ми вже такі грішні, хіба немає вже й грішніших од нас, що таке лихо ми терпимо?

Нічого не сказала Горпина, замовк і Петро похмурений. Мовчить, а думи снуються в голові:

— Хіба ж то правда? За віщо ж мусимо з голоду вмірати? Староста не дав, а як сам, то хіба не бере відтіля ж? Торік же вкрав четверть ячменю... Вони крастимуть наше добро, а ти з голоду вмірай, і дитина нехай умірає!

Та й обняла Петра злість; така злість у його в серці заворушилася відразу на старосту, що й не сказати.

— Він у достатках,— Петро думає,— та ще й краде, а я голодний, то що мені робити?

І хто й зна що зробив би він старості, так запалилося. Схопився похмурий з місця, пішов з хати. По двору блукає, а думка не кида:

— Не вмірати ж із голоду! Моє ж добро, не чие там, бо й я ж туди ссипав, а тепер, як мені їсти нічого, так дати не можна! Ну, так я ж

у вас не прохатиму! Я й сам без вас візьму!

І скільки він не думав, то все одно в голові стоїть: „візьму!“

— Не чуже ж я візьму, а своє. Коли не дають сами, треба крадькома брати.

І так він потроху до тієї думки звик, що зовсім не лякався її. Спершу йому здавалось аж страшно, як він про це думав, а тепер дарма,—звик. І як звик і не став цього зовсім боятись, тоді наважився зробити так, як надумав.

— Піду, дірку в гамазеї продовбаю та й наточу!—думає Петро.

Тільки як про це Горпині сказати? Він знав добре, що вона зроду того не схоче. Він знав, що хоч як її вмовляй, а на це не підмовиш. А що ж його більше робити? Він бачив округи себе лихо, а не міг тому лихові запобігти. Бачив, що й люде не хотіли йому помочі дати. Он староста краде, а йому так не дав у позику! Усюди неправда!... І тепер йому не здавалося гріхом украсти. А все таки боявся казати про це Горпині, бо почувався, що й він не по правді робить.

А Горпина стала помічати, що з Петром робиться недобре щось. Все похмурий та смутний ходить. Почне вона питатися, нічого не каже, або: «Та так... Щось голова болить».

Иноді ж гляне понуро так на неї та й одмовить: „А з чого ж його веселому бути?“

Бачила молодиця, що не такий став Петро, а запобігти лихові не знала чим, тільки журилася ще дужче.

А тим часом хліба вже не було, картоплю всю поїли, затого вже зовсім нічого їсти буде. До батька не довелось Горпині поїхати — коня ніхто не дав, а пішки хіба ж легко сорок верстов до Сироватки пройти, та ще й з дитиною. А покинути дома її не можна: і так ледві жива тією краплею молока, а як покинути, тоді й зовсім хто й зна що буде.

Бачить усе те Петро і знову сам собі каже: „Візьму! Не здихати ж як собаці! Хай Горпина що хоче каже“.

Одного разу лежить він уночі з жінкою на полу, не спиться йому, бо думки не дають. Та й думає він: „А що, як Горпині зараз скажу?“

Але не сказав, тільки ще дужче почав з одного боку на другий перевертатися.

— Чого ти, Петре?

— Нічого,—каже.

Стала вже дрімати Горпина, коли чує, кличе Петро:

— Горпино!

— Га?

— Знаєш, що...

— Ну?

Став Петро, знову боїться казати.

— Та я нічого... Я хотів спитаться, чи є у нас вода в хаті? пити хочу.

— Та в діжці ж...

Устав Петро, наче воду пішов пити, а у самого думка: „Сказати? Та вже ж од неї не сховаєшся—чи тепер, чи тоді, а казати доведеться“.

Прийшов, знову ліг біля жінки, вкрився.

— Горнино, що ж далі робитимем?

Нічого не каже молодиця: вона вже всі думи передумала, та нічого не вигадала. Тоді Петро почав, занікуючись:

— А я... я... Знаєш, що я думаю?..

— Що?

Та й знову Петро зупинивсь, далі відразу заговорив швидко, неначе поспішається:

— Не здихати ж із голоду!.. їм нічого—он і староста: сам гроші громадські краде, а нам хліба шматка не дає. Хиба ж нема й нашого там? Хай! Панькаться з їми, чи що? Хиба вони розуміють? Узяти та наточити з гамазеї..

— Бог з тобою, Петре! Що ти кажеш?!

Аж росердивсь неначе Петро:

— А що ж, із голоду,—каже,—вмірати?

— Гріх, Петре! На те Божа воля! . Бог так дав.. А чужого не руш!

— Гріх! А з голоду вмірати—як? Хиба я своєю волею йду?

— Так що, Петре,—перетерпіти треба.. Не ходи!..

Страшно відразу стало Горпині. Пригорнула вона чоловіка.

— Петре, годі! Бог pomoже.. Підеш сам до батька, вони дадуть. А те покинь, зовсім покинь! Гріх!

То вагався хоч трохи Петро, а тепер, як стала Горпина вмовляти, знову піднялась у його на людей злість, так і клекоче у грудях.

— Піду,— говорить,—не кажи мені нічого—, піду!

III.

День поминув, ніч насунула. Діждався Петро півночі, одягся, узяв з собою три мішки й свердел та й пішов до гамазеїв.

Ніч була темна. Петро перейшов свій город, вийшов на вигін. На душі в його якоесь спокійно було. Він уже раз наважився зробити це діло і більше не думав про те, яке воно. «Піду та й украду»,—думав він, і йому

не здавалося, що він погано робить, бо він просто забув про це, неначе б то про це й думати не було чого. Спокійно та сміливо йшов, нічого не лякаючись.

Ось вигін кінчається, щось зачорніло здалека. «Гамазеї», подумав Петро — «У сторожа гамазинника вже не світиться, — будуть повні три мішки».

Легкою ходою пішов далі. Уже недалеко! Тільки що, це? Голосно, дзвінко відгукнувся у повітрі крик. Мабуть сич. Знову кричить, «нявка» — ні, це сова. І відразу страшно Петрові стало. Щось перехопило дух, серце застукало в грудях. Він зупинився, став прислухатись. За спиною аж морозом сипнуло.

— Піймають, піймають! Злодій!..

І знов одразу наче снігом обсицало. То сміливий був і спокійний, а тепер усе те зникло. Він увесь тремтів.

— Іти, чи не йти? — думав він. — А як піймають?

Він знову почав прислухатися. Але навкруги всюди було так тихо, що він міг чути, як у його в грудях колотилося серце.

— Може вернутися?.. А завтра знову будемо без хліба!.. Ні вже — піду!

І він тихо, тихо почав прокрадатися до гамазеїв; підійшов до їх, ще раз озирнувся

округи. В темряві нічого не видно. Тоді поліз під будівлю. Що-року зсипавши зерно у засіки, знав, з якого воно боку. Обережно підліз він до того місця, ліг горилиць. Тоді наставив свердло, почав вертати. Сухе дерево трохи затріщало. Петро зупинивсь, прислухаючись. Далі знов почав робити. Свердло глибше та глибше влазило в дерево—незабаром і дірка буде. Петро з усієї сили натиснув на свердло, лежачи на спині.

— Агов! Семене! Е, стонадцять кіп!..

Петро здрігнувсь. Хто це? Сторож? Серце колихнулось у грудях, а далі немов застигло—Петро слухав. Холодний піт виступив у його на лобі. Він так і закам'янів, піднявши руки вгору до свердла. Знову чути:

— Семене! Семене!.. А, щоб тобі! Ну, я й сам, хіба мені що? Не вмію заспівати?... Стонадцять!.. Гей!..

Ой там за байраком
Танцювала риба з раком..

П'яну пісню чути було біля самої гамазеї і як хтось іде чути.

Та гей: танцювала риба з раком,
А цибуля...

— Тю на твого батька!.. Чого сюди? Ні, я сюди не хочу, додому піду!

Гей, а цибуля з часником,
А дівчина з козаком!

П'яний пішов. Голос і хода затихли. Петро не ворухивсь. Він затримав духа й ждав. Ось уже нікого не чути. Він ще прислухавсь. Ні, нема нікого. Тоді останнім натиском він довертів дірку. Налапав мішок, підставив, витяг свердло. Зерно сипнуло. Трусячись, як у пропасниці, Петро понасилав усі три мішки. Гамазеї були низько при землі, то не можна було повні понасипати. Одначе, що тепер робити? Покинути дірку незатулену—зерно витече на землю, завтра побачуть, знайдуть. Треба заткнути. І чого це він не взяв затички? Петро затулив дірку однією рукою, а другою почав шукати трави на затичку. Трава не росла під гамазеями. Згадав що в його є хустка. Знайшов її, так сяк заткнув дірку. Тоді витяг один клунок з-під гамазеї, став і думає:

— Додому нести? Ні, то дуже довго буде. Попереношу на могилу, нехай там перележуть, поки що.

Могила була за селом, на цьому ж вигоні, там, де колись гряниця йшла, а тепер

195186

195186

195186

тільки вал зостався високий. Поспішаючись, одніс Петро один клунок. Ті два клунки були менші, він забрав їх одразу. Усі три він заховав на могилі в бур'яні. Хотів був додому йти, та знову про дірку згадав. Треба взяти кращу затичку, а то хустка коли б не випала. Він тихо пройшов до чийогось тину, виламав цурупалок і пішов знову до гамазеїв. Підліз уп'ять, обережно витяг хустку й заткнув дірку дерев'яною затичкою. Цурупалок саме прийшовсь і міцно стремів у дірці. Петро спробував—добре. Мабуть додолу трохи зерна розсипалося. Він помацьки позагортав його землею.

Вернувся додому увійшов у хату.

—Горпино!

Нічого не чути. Мабуть, спить. Ліг він на піл, не роззуваючись, тільки свиту скинув.

—Горпино, ти спиш?

—Ну?

—Я заховав на могилі..

—Про мене де хоч ховай, а я тобі у допомочі не буду!

Замовк Петро.

IV.

Нікому й на думку не впало, щоб можна було вкрасти хліба із замкненої гамазеї. Та й

крадіжка була невеличка, то не дуже й помітна. Бачучи Петро, що ніде нічого про крадіжку не чути, переніс жито додому. Та його стало не надовго. Уп'ять хоч знову красти йди. Та тільки тут трошки пособила доля. У сусіднього пана Петро впрохавсь у найми. Став він жити в пана, тільки почувати додому ходив. Дома злидні zostалися злиднями, але й за те хвалити Бога, що хоч голодні не сиділи. А про крадіжку й досі не чуть було нічого. Петро заспокоївся.

Отже ні, не заспокоївся... Він давно вже згубив свій спокій, давно його не стало, аж із тієї темної ночі, як він під гамазеями був. І не крадіжка стала його мучити, ні! Про неї він спершу й не думав. Тільки ж Горпина мов не та до його стала. Зникли ті розмови щирі та ласкаві,—тепер вона з чоловіком иноді й слова не промовить за день—сумна-сумна ходить. Далі й у найми пішов Петро, став тільки ввечері жінку бачити—не пособилося. Все мовчить. То що-ночі Петро ходив, а то вже тільки двічі, тричі на тиждень, бо знає, що дома не привітають, не загомонять, що дома ще тяжче на серці буде. Він не докоряв жінці: його самого вже починала гризти згадка про те діло. У день, серед невгавної роботи, ще не так було тяжко—забувалося; а в ті

ночі, що він то в пана, то дома почував, у ті похмурі ночі не було йому спокою. Бо загинуло його щастя, може навіки загинуло. А воно ж було колись, те щастя, було навіть і тоді, як голод їх мучив. А тепер усе зникло. Тільки груди пече, так пече... „Хоч би кара, та не така. Хоч би налаяла мене, хоч би докоряла, а то мовчить, нічого не каже, а як билина сохне“.

Се було в неділю ввечері. Петро сидів дома біля столу, а Горпина, на полу, сидючи, дитину колихала, Каганець потроху блимав, і при його світлі жінка здавалася ще більше змученою, ніж у день. Обличчя змарніло, очі позападали, і якась мука світилась у їх у той час, як вона їх піднімала від колиски. Жаль стиснув серце Петрові. Устав він, підійшов, сів біля неї.

— Горпино!

Вона мовчки підняла на його смутні очі.

— Горпино! доки ми будемо так мучитися?

У його погляді гався голос: щось стиснуло, мов кліщами, горло. А вона все мовчала. Ледві перемиг себе Петро, знову почав:

— Обоє ми гинемо.. Уся душа перемучилась.. Скажи мені, що ти маєш на думці, скажи, бо доки ж так жити?..

Вона знов глянула на його своїми позапа-

далими очима і тихо спустила їх додолу. І Петрові здалося, що той погляд досяг йому аж у серце і як ножем різонув його.

— А що я тобі скажу?—почала вона тихо.— Адже ти сам знаєш... Я казала—не роби.. Коли ж не сила моя... Я любила тебе, а ти злодієм зробився...

—Нехай і так,—говорить Петро,—але ж ти знаєш, я не тим це зробив, що... ти знаєш, що не можна було цього не зробити...

— Я знаю,—тихо відмовила Горпина.—Усе те я знаю... Але що ж я з собою зроблю, коли я не можу, коли мені несида до того звикнути. Краще б я з голоду вмерла, ніж це сталося!

Вона все нижче й нижче до колиски нахилилась.

—Яке тепер життя буде?.. Не життя, а мука... Чи ждала ж я того, чи сподівалася!

І вона тяжко заридала, припавши до колиски і б'ючись головою об її бильця. Злякана дитина прокинулась і собі заплакала. А Горпина мов не чула її. Довго ховала свою муку, і ось тепер та мука сльозами вибухнула. Тільки ж не пособили ті сльози, не вичесли лиха з душі..

V.

Ще більший сум обняв Петра. За останній тиждень він перемучився так, що й пізна-

ти його не можна було. Дума по думі минали в Петровій голові, все чорні, непривітні думи. Раз, серед ночі, у його промайнуло в голові: признатися? В острог замкнуть.. Там з злодіями, з розбійниками.. А хіба він сам не злодій? Ну й нехай у пута закують, поведуть... А син? А Горпина? Що тоді з сином буде?

— Що! А тепер хіба краще? Тепер мені жінка — не жінка, наче й дитина не моя дитина.. Гірше не буде, та хоч Горпині може легшає, як мене не бачитиме.

І що більше він думав про це, то все дужче хотілося йому все розказати, крикнути:—Це я вкрав!..

І в його обертом ішла голова. Він ходив зовсім як несамовитий і його позападалі очі іноді так страшно блищали, що Горпина часом лякалась його.

І ось настав час, наважився він. Це було в неділю. Строк у пана він уже вибув і жив дома. Він устав рано і мовчки почав справлятися біля хазяйства.

— Хіба все сказати їй?—думав він.—Ні, якось страшно. Нехай довідається сама, як уже зроблено буде.

І він вештався на дворі, не ввійшов в хату, бо йому тяжко було бачити жінку. Так сяк перебувся до обід. По обіді одягсь, гля-

нув на Горпину і знову подумав: „Сказати?“ Вона мовчки поралась біля печі і не дивилась на його. Він одвернувся, перехрестивсь і пішов з хати.

Горпину здивував Петро тим, що йдучи помоливсь. Але вона не зупинила його: їй тяжко було з їм розмовляти. Вона й тепер любила його і тим то ще тяжче їй на серці було тоді, як вона пригадувала, що її чоловік—зłodий.

Петро тихо йшов до волости. Його пере-стрівали люде, а він і не бачив їх,—так опанували його думки. А про те він був якось надзвичайно спокійний. Саме так, як тоді, коли він ішов красти, саме так і тепер якийсь дивний спокій обняв його.

Але ж як побачив коло волости громаду, серце заколотилося йому в грудях. Як він скаже перед громадою? Хиба подождати, поки розійдуться, та сказати самому старості?

Тим часом він наближався до громади. Він і сам не пам'ятав, як протовпився про-між людей аж до рундука. На рундуці стояв писарь, шось читав. Петро став ждати. Писарів голос відбивавсь у вухах, але ж слів зрозуміти Петро не міг. Та він і не силкувався прислухатись до їх. Голова йому палала.

Що це? Громада загвалтувала—це писарь дочитав. Уже час.

Бін зняв шапку й почав:

— Люде добрі!..

Громада трохи вщухла.

— Петро щось каже, слухайте!

— Та чого там йому треба?

— Та слухайте вже, що чоловік каже!

Петрові перехопило дух, він ледві дихав.

— Люде добрі! Простіть мене, бо я злодій!
Я вкрав з гамазеї!...

І те промовивши, він упав до ніг громаді.

Громада ледві зрозуміла, за віщо Петро зве себе злодієм, бо нікому й на думку не впа-ло, що з гамазеї вкрадено. Писарь звелів був арештувати Петра, та громада не дала:

Це наше добро, наш і суд,—гукали люде.

Але громада нічого не зробила Петрові.

Він набрав три повних мішки хліба й одвіз у гамазеї. І немов удруге на світ народився тоді. Громада нерозумом, а якось серцем почула, як Петро міг дійти до такого діла, і ніхто більше не згадував про його. Сам Петро потроху заспокоївся. І Горпина знов стала його Горпиною, такою, як і перше була... І стали вони знову жити, як жили...

32936

РК

4. А. Кашенка. Історія Війська Запоріжського.
5. І. Нечуй-Левіцького. Бурлачка.
6. . . . Чортяча Спокуса.
7. . . . Перші Київські князі.
8. . . . Татари і Литва на Україні.
9. . . . Унія і Петро Могила.
10. . . . Біда бабі Палажці.
11. . . . Біда бабі Парасці.
12. . . . Голодному і опеньки м'ясо.
13. Грінченка. Про пустині.
14. . . . Про книжки.
15. Черкасенка. Про небо. I і II частини.
17. . . . Убогий жид. Казка.
18. . . . Як вродилася пісня. Казка.
19. . . . Діткам. Казки.
20. Н. Романович. Життя людське.
21. О. Левіцький. Волинські оповідання.
22. . . . Полтавські оповідання.
23. . . . Шкільні спогади.
24. Проф. Сумцов. Вага і краса української народ-
ньої поезії.
25. . . . Леонардо да-Винчи.
26. . . . Українські співці й байкари.
27. . . . Історичні зразки українськ. літер.
еднання.
28. . . . Слобідсько - україн. історичні пі-
сні.

29. І Франко. Поєми.
 30. . . Великий Шум.
 31. . . Semper Tiro.
 32. . . Перехресні стежки.
 33. . . Для домашнього огнища.
 34. . . Батьківщина і інші оповідання.
 35. . . Хрещення Володимира (з чеського).
 36. . . Зів'яле листя.
 37. . . Украдене щастя.
 38. . . Учитель.
 39. . . Данте Аліг'єрі.
 40. . . Сім казок.
 41. Манжура. Поезії.
     Переклади М. та З. Левицьких:
 42. Т.Єж. Дагійщина.
 43. Його ж. Вдосвіта.
 44. Е. Ожешкова. Хам.
 45. А. Сінклер. Нетри.

Пишеться по замовленню: Історія Рима і перекладається „Спартак“.

Крім того Т-вом перекладаються до друку на українську мову всі твори Н. Гоголя і Тургенєва.

Замовлення треба робити на головному складі: м. Черкаси, на Київщині, Олександрійська вул. 104, Видавництву „Сіяч“. Книгарням та Земствам 30 відсотків знижки.

Ціна 40 коп.